

Яна Кузніченко¹, Сергій Фролов²

ВПЛИВ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ БАНКІВ

У статті проаналізовано вплив банківських ризиків на фінансову безпеку банків. Розглянуто сукупність ризиків із точки зору суттєвості їх впливу на фінансову безпеку банку, вбудовування процесу оцінки ризиків в систему управління ризиками, механізми/інструменти управління ризиками, які спрямовані на забезпечення ефективності функціонування, упередження/недопущення загрози стабільності банку в разі реалізації ризиків.

Ключові слова: фінансова безпека; банківські ризики; система управління ризиками; механізми/інструменти управління ризиками; зовнішні/внутрішні загрози.

Рис. 1. Табл. 1. Літ. 10.

DOI 10.32752/1993-6788-2019-1-218-105-112

Яна Кузніченко, Сергей Фролов

ВЛИЯНИЕ БАНКОВСКИХ РИСКОВ НА ФИНАНСОВУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ БАНКОВ

В статье проанализировано влияние банковских рисков на финансовую безопасность банков. Рассмотрены совокупность рисков с точки зрения существенности их влияния на финансовую безопасность банка, встраивание процесса оценки рисков в систему управления рисками, механизмы / инструменты управления рисками, направленных на обеспечение эффективности функционирования, предупреждение / недопущения угрозы стабильности банка в случае реализации рисков.

Ключевые слова: финансовая безопасность, банковские риски; система управления рисками; механизмы / инструменты управления рисками; внешние / внутренние угрозы

Yana Kuznichenko, Serhiy Frolov

IMPACT OF BANKING RISKS ON BANKS' FINANCIAL SECURITY

The article analyzes the impact of banking risks on the financial security of banks. Consideration is given to the set of risks in terms of materiality of their impact on the financial security of the bank, incorporation of the risk assessment process into the risk management system, mechanisms / tools of risk management aimed at ensuring the efficiency of functioning, preventing / preventing the threat of bank stability in the event of risks.

Keywords: financial security; banking risks; risk management system; risk management mechanisms / tools; external / internal threats.

Peer-reviewed, approved and placed: 10.08.2019.

Постановка проблеми. Наслідки фінансових криз, з якими зіткнулася банківська система України впродовж останнього десятиліття, засвідчили високу чутливість та вразливість банків до політичних та економічних подій/змін, як зовнішніх, так і внутрішніх. Отже, своєчасне виявлення ознак нестійкого фінансового стану банків/банківської системи, пошук механізмів/інструментів упередження та недопущення виникнення обставин, що загрожують стабільності банків/банківської системи, є одним із найбільш

¹ National Bank of Ukraine. Kyiv. Ukraine.

² University of Customs and Finance, Dnipro. Ukraine.

актуальних завдань Національного банку України, як регулятора, та кожного з банків.

Практична значущість фінансової безпеки банку невід'ємно пов'язана з системою управління ризиками, цим самим забезпечуючи належний рівень його фінансової стійкості та надійності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі питання фінансової безпеки є недостатньо дослідженим, особливо щодо банківських установ. Спроможність банків зберігати та нарощувати фінансовий потенціал, реалізовувати стратегічні цілі і завдання, а також забезпечувати незалежність та стабільність їх функціонування досліджувались у працях багатьох українських та іноземних науковців, серед яких О. І. Барановський [2], В. В. Коваленко [1], Д. А. Артеменко [3], Ю. Г. Аверьянова [4], І. В. Пашковська [5], В. Я. Вовк, В. В. Левицький та інші.

Метою дослідження є здійснення аналізу впливу банківських ризиків на фінансову безпеку банків, формування порядку виділення з сукупності ризиків найсуттєвіших, яким має приділятися основна увага в системі управління ризиками банку, та формування критеріїв ефективності щодо інструментів/механізмів системи управління ризиками, спроможних забезпечити уникнення/попередження/недопущення загрози фінансовій стабільності банку.

Основні результати дослідження. Безпека банківської діяльності має багатофункціональний та комплексний характер. Фінансова безпека (financial security) банку є поняттям, що включає комплекс заходів, спрямованих на захист фінансових інтересів банку та його клієнтів на всіх рівнях фінансових відносин [1].

Створення системи фінансової безпеки банку полягає у вирішенні багатокритеріальних завдань, розробки стратегії фінансової безпеки як частини стратегії розвитку банківської системи, завдяки якій мають вирішуватись такі завдання, як розвиток і модернізація банківської установи, як на внутрішньому, так і на зовнішніх фінансових ринках, яка дозволить оптимізувати отримання і розподіл прибутку, одночасно розподіляючи та збалансовуючи ризики, застосовувати різноманітні способи покриття та пом'якшення ризиків; пошук оптимальної корпоративної структури капіталу; побудови фінансового менеджменту в ринковому середовищі, для якого є характерним високий ступінь невизначеності та підвищені ризики.

Важливими аспектами у вирішенні завдання забезпечення фінансової безпеки банку є побудова оптимальної структури капіталу, пошук та апробація стандартизованих методів/інструментів контролю/мінімізації та покриття ризиків, формалізація та опис структури ризиків.

Методами/інструментами апробації є чітка побудова документообігу і організація контролю за його дотриманням; чіткий розподіл прав доступу службовців та підрозділів банку до інформації; дотримання ієрархії повноважень; розроблення та запровадження правил доступу службовців та підрозділів банку з можливим потенційним конфліктом інтересів.

Реалізація таких заходів має гарантувати наявність у банків достатнього капіталу для покриття всіх своїх ризиків, а також стимулювати їх до розробки та застосування вдосконалених методів моніторингу та управління ризиками.

Водночас, визнаючи зв'язок між розміром капіталу, наявного в банку для покриття ризиків, збільшення капіталу не є єдиним варіантом реагування на зростання банківських ризиків.

Побудова банком належного процесу управління ризиками є одним із основних принципів ефективного банківського нагляду, мінімальним стандартом надійної наглядової практики універсального застосування [2]. Відповідно до цього принципу, банки мають побудувати комплексну процедуру оцінки ризиків із метою вчасного визначення, вимірювання, оцінки, моніторингу, повідомлення, контролю та пом'якшення усіх суттєвих ризиків, оцінки достатності капіталу, ліквідності, виходячи з профілю ризиків, кон'юнктури ринку та макроекономічної ситуації.

Зміцненню фінансової безпеки банківської системи сприятиме обмеження ризиків шляхом застосування внутрішніх лімітів, підвищення рівня відрахувань до резервів, а також удосконалення внутрішнього контролю. Більш того, капітал не повинен замінювати вирішення фундаментальних проблем неналежного контролю та управління ризиками.

Саме тому, банк має створити комплексну та адекватну систему управління ризиками, яка б враховувала специфіку роботи банку, встановлені Національним банком України вимоги щодо управління ризиками. Система управління ризиками має забезпечувати виявлення, ідентифікацію, оцінку, моніторинг та контроль за всіма видами ризиків на всіх організаційних рівнях та оцінку достатності капіталу банку для покриття всіх видів ризиків [4].

Так, система внутрішнього контролю банку для забезпечення ефективності її функціонування, зокрема, повинна включати контроль за функціонуванням системи управління ризиками, за інформаційною безпекою та обміном інформацією [4].

Функції щодо визначення і затвердження стратегії та політики управління ризиками, процедури управління ними, переліку ризиків, їх граничних розмірів, а також контроль за ефективністю функціонування системи управління ризиків належать до виключної компетенції ради банку [4].

Забезпечення стабільності банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках є також метою банківського нагляду [3; 4].

Зазначене обумовлено специфікою діяльності банків, які, з одного боку, залучають тимчасово вільні грошові ресурси в населення та суб'єктів господарювання з обов'язком їх повернення в обумовлені договором терміни, а з іншого боку, розміщують залучені ресурси від свого імені та на власний ризик на умовах поворотності, строковості та забезпеченості.

З огляду на зазначену специфіку діяльності, банківські установи наражаються на велику кількість загроз їх фінансовій безпеці (економічних, політичних, соціальних, правових, локальних, зовнішніх, реальних та потенційних). І переважна більшість цих загроз мають фінансовий характер.

Тобто, діяльність банківської установи постійно піддається великій кількості ризиків, реалізація яких може призвести до збільшення ймовірності збитків, невпевненості в отриманні прибутку, втрати ресурсної бази, капіталу, ліквідності, тощо, тобто створити пряму загрозу фінансовій безпеці банку.

Відповідно, ризики мають бути своєчасно виявлені, адекватно оцінені та взяті банком під контроль/мінімізовані.

З цією метою, кожний банк повинен запровадити комплексну, адекватну та ефективну систему управління ризиками, виходячи з особливостей своєї діяльності, характеру та обсягів операцій, профілю ризику та системної важливості, забезпечувати безперервний аналіз ризиків, в тому числі щодо рівня вразливості банку до ризиків, із метою прийняття своєчасних та адекватних управлінських рішень щодо їх пом'якшення та зменшення пов'язаних із ними втрат [5].

Система управління ризиками має бути побудована з дотриманням принципів ефективності, своєчасності, структурованості, розмежування обов'язків, усебічності та комплексності, пропорційності, незалежності, конфіденційності, прозорості.

Порядок організації процесу управління ризиками має бути інтегрованим в операційні та управлінські процеси банку та відповідати структурі, визначеній у Таблиці 1.

Таблиця 1. Структура організації процесу управління ризиками, австрська розробка

№ з/п	Заходи та їх послідовність	Регулярність здійснення/ перегляд	Формування бази даних для оцінки ризиків	Відбір та валідація інструментів/моделей оцінки
1	2	3	4	5
1	Виявлення та фіксація усієї сукупності ризиків	Не рідше рази на рік, або в разі суттєвих змін економічних умов, незалежно від встановленої банком періодичності	Всі релевантні (внутрішні та зовнішні), суттєві і доступні, репрезентативні дані, що відповідають ринковим значенням, є повними і коректними, отриманими з незалежних джерел/підрозділів банку; історичний досвід, емпіричні дані, зміни в практиці проведення операцій.	Надійні інформаційні системи щодо управління ризиками, що забезпечує агрегування даних щодо ризиків банку; обґрунтування методів використаного моделювання та виду моделі (евристичні, статистичні, каузальні [7]); основні припущення та принципи, покладені в основу моделі; переваги, недоліки моделі, причини вибору; оцінка прогностичної здатності; правила внесення змін до моделі; оцінка адекватності основних припущень; порівняння результатів обраної моделі з іншими внутрішніми та/або зовнішніми моделями
2	Здійснення оцінки вразливості банку щодо кожного з ризиків			
3	Визначення банком:			
3.1	суттєвих ризиків, які підлягають обов'язковій оцінці на постійній основі	Щомісячно		
3.2	ризиків, які є суттєвими впродовж певного періоду з огляду на характер діяльності та бізнес-модель	Щомісячно впродовж періоду дії обставин/стратегії банку, які зумовили визнання ризику суттєвим		
3.3	ризиків, які на даному етапі діяльності не є суттєвими	Не рідше рази на рік, або в разі суттєвих змін економічних умов, незалежно від встановленої банком періодичності		

Закінчення табл. 1

№ з/п	Заходи та їх послідовність	Регулярність здійснення/ перегляд	Формування бази даних для оцінки ризиків	Відбір та валідація інструментів/моделей оцінки
1	2	3	4	5
4	Контроль та управління ризиками, що підлягають оцінці:			
4.1	використання інструментів пом'якшення/ зниження ризиків	Постійно		Застава, балансовий неттінг, гарантії та кредитні деривативи
4.2	установлення лімітів на операції, що продукують суттєві ризики (обов'язкові: кредитний, ліквідності, процентний ризик банківського портфеля, ринковий)	Постійно	За характером діяльності та бізнес-моделі: дані щодо ескалації порушень лімітів, авторизованих перевищень, порушень лімітів ризиків	У співвідношенні до регулятивного капіталу, загального розміру активів, зобов'язань та інших показників банку, щодо окремих операцій/ризиків, у відсотках та в абсолютних значеннях
4.3	здійснення стрес-тестування	Не рідше рази на рік, або в разі суттєвих змін економічних умов, незалежно від встановленої банком періодичності	Ідентифікація можливих подій/змін економічних умов, які можуть мати несприятливі наслідки	Оцінка здатності банку впоратись із несприятливими змінами/наслідками, визначення ймовірних збитків банку в цілому та в розрізі видів операцій у разі реалізації екстремальних, проте реалістичних стрес-сценаріїв, а також оцінка потенційних можливостей банку покрити такі збитки

Процес визначення банком з усієї сукупності ризиків таких, що є суттєвими та підлягають обов'язковій оцінці на постійній основі, є складовою стратегії банку щодо ризиків, погодженої з регулятором, в якій викладена позиція банку щодо ризиків для визначення рівня ризиків, який банк бажає взяти на себе, або яким може протистояти [2].

Схематичне відтворення процесу визначення банком суттєвих ризиків з усієї сукупності ризиків наведено на малюнку 1.

При цьому, прикладом ризику, що був розглянутий, проте не був врахований до мінімальних вимог достатності капіталу може бути ризик концентрації; внутрішніми факторами, не взятими до уваги та такими, що не увійшли до розрахунку достатності (адекватності) капіталу в рамках обчислення мінімальних вимог може бути процентний ризик банківського портфеля, ризик підприємництва, стратегічний ризик тощо; зовнішнім фактором може бути вплив циклу ділової активності тощо.

Пруденційні вимоги до організації банками системи управління ризиками передбачають оцінку та управління щонайменше за такими видами

ризик, як кредитний, ліквідності, процентний ризик банківського портфеля, ринковий та операційний [6].

Рис. 1. Схематичне відображення процесу визначення банком суттєвих ризиків з усієї сукупності ризиків

Оскільки, фінансова безпека банку – це спроможність зберігати та примножувати фінансовий потенціал, що має бути спрямований на вирішення стратегічних цілей і завдань, забезпечувати незалежність і стабільність функціонування, банком мають бути розроблені та інтегровані до процедур управління ризиками відповідні заходи на випадок настання непередбачуваних подій, з метою покриття потенційних ризиків, а також заходів на випадок настання стресових ситуацій (у тому числі таких, що можуть становити суттєвий ризик для функціонування банку).

Заходи на випадок настання непередбачуваних подій мають включати чітко сформульовані та надійні плани виходу з кризового становища.

Зважаючи на вищевикладене, саме комплексний підхід до виявлення потенційних загроз банку дозволяє оцінити ймовірність відхилення результатів діяльності в гірший бік від запланованих, що виникають внаслідок внутрішніх та зовнішніх факторів, найбільш повно розкрити механізми реалізації ризиків. Оскільки більшість факторів, що мають вплив на функціонування банківського сектору, є пов'язаними між собою, виявлення та контроль таких зв'язків стає дієвим інструментом зниження / уникнення /

контрольованої реалізації / обмеження існуючих загроз, спрямованим на фінансову безпеку банку.

Тому, діяльність банків має бути спрямована на забезпечення надійності фінансового стану, стабільності операцій, достовірності звітності, а також уникнення/подолання небажаних наслідків, що можуть поставити під загрозу безпеку довірених ним коштів/завдати шкоди належному веденню банківської діяльності.

Висновок. З урахуванням проведеного аналізу встановлено, що система управління ризиками банку є не тільки невід'ємною складовою сформованої ним концепції фінансової безпеки банку, але й базовим елементом такої концепції.

Відповідно, банки з метою уникнення/подолання як зовнішніх, так і внутрішніх загроз, мають приділяти посилену увагу проблемі управління ризиками.

Створені банками системи управління ризиками мають не тільки забезпечувати ефективний захист від прийнятих ризиків, але й носити упереджувальний характер та активно впливати на визначення конкретних напрямів діяльності банківської установи.

1. *Барановський О.І.* Фінансова безпека: монографія / О.І. Барановський. – Інститут економічного прогнозування. К.: Фенікс, 1999. 338 с.

Baranovskyi O.I. Finansova bezpeka: monohrafiia / O.I. Baranovskyi. – Instytut ekonomichnoho prohnouzuvannia. K.: Feniks, 1999. 338 s.

2. Основні принципи ефективного банківського нагляду (Core principles for effective banking supervision) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=45216.

Osnovni pryntsypy efektyvnoho bankivskoho nahliadu (Core principles for effective banking supervision) [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=45216.

3. Про Національний банк України [Електронний ресурс]: Закон України від 20.05.1999. Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/679-14>.

Pro Natsionalnyi bank Ukrainy [Elektronnyi resurs]: Zakon Ukrainy vid 20.05.1999. Rezhym dostupu: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/679-14>.

4. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 07.12.2000. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14?find=1&text=%F0%E8%E7%E8%EA#w160>.

Pro banky i bankivsku diialnist [Elektronnyi resurs]: Zakon Ukrainy vid 07.12.2000. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14?find=1&text=%F0%E8%E7%E8%EA#w160>.

5. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах [Електронний ресурс]: Постанова Національного банку України від 11.06.2018 № 64. Режим доступу: «Ліга Закон».

Polozhennia pro orhanizatsiiu systemy upravlinnia ryzykamy v bankakh Ukrainy ta bankivskykh hrupakh [Elektronnyi resurs]: Postanova Natsionalnoho banku Ukrainy vid 11.06.2018 № 64. Rezhym dostupu: «Liha Zakon».

6. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework. November 2005 // www.bis.org.

7. *Yana Kuznichenko, Mariia V. Dykha, Natalia Pavlova, Serhiy Frolov, Olha Hryhorash.* Defining the probability of bank debtors' default using financial solvency assessment models. Banks and Bank Systems, № 13. 2018. pp.1-11.

8. *Васильчишин О.Б.* Фінансова безпека банківської системи України: філософські детермінанти: монографія / О.Б. Васильчишин. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 358 с.

Vasylychshyn O.B. Finansova bezpeka bankivskoi systemy Ukrainy: filosofski determinanty: monohrafiia / O.B. Vasylychshyn. Ternopil: TNEU, 2017. 358 s.

9. *Вовк В.Я.* Теоретичні засади забезпечення фінансової безпеки банку. Фінанси та банківська справа. Проблеми економіки № 4. 2012. С. 200-204.

Vovk V.Ia. Teoretichni zasady zabezpechennia finansovoi bezpeky banku. Finansy ta bankivska sprava. Problemy ekonomiky № 4. 2012. S. 200-204.

10. *Левицький В.В.* Формування механізму управління фінансовою безпекою банківської установи. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Січень 2016 року. С. 90-95.

Levytskyi V. V. Formuvannia mekhanizmu upravlinnia finansovoiu bezpekoju bankivskoi ustanovy. Ekonomichnyi chasopys Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Sichen 2016 roku. S. 90-95.